

Slovenska književnost.

Knjige „Slovenske Matice“ za l. 1901.

Vojvodina Kranjska. (Slovenska zemlja. IV. del.) Prirodnoznanstvi, politični in kulturni opis. (33 podob). Spisal Fr. Orožen, profesor na c. kr. učiteljskišči v Ljubljani. Ljubljana 1901. Natisnila J. Blasnikova tiskarna. Str. 265. — Bila je srečna misel, da je začela „Slov. Matica“ izdajati popis slovenske zemlje. Med dosedanjimi knjigami te vrste se Orožnov spis prav odlikuje. Posebno nam je ugajal „Prirodnoznanstvi opis“. Gorovje in vodovje je popisal g. pisatelj sicer kratko, a vendar tako natančno, da se na prvi pogled spozna strokovnjak. Politični opis je zelo praktičen in podaja potrebnejše statistične in upravne podatke v toliki meri, da bo vsakomur dobro služil za navadne potrebe javnega življenja. Gospodarstvo v kranjski deželi popisuje poglavje „Gmotni napredek“, duševno življenje pa „Izobraženost“.

Knjiga je sestavljena z sistematično in na podlagi najzanesljivejših podatkov. Mi bi pripomnili le nekaj opazk. Uvod se nam ne zdi prav srečen. Zlasti primera s prerokom Mihejem ni na mestu. Poglavje o hranilnicah in posojilnicah (str. 167.) je prepovršno, in zdi se, kot bi se bil g. pisatelj nekako ogibal tega velevažnega vprašanja. Pri poglavju „Obrtnost“ (226) naj bi se bil obširnejše bavil z domačim obrtnim delom, katero je najnaravnejše in najkoristnejše izpopolnilo poljedetstva; uradnih podatkov bi bil pač dobil za to. V poglavju o „narodni prosveti“ so namešane preveč različne stvari. G. pisatelj je hotel popisati tu vse duševno življenje ljudstva, kar je seveda nemogoče na nekaj straneh. Namesto raznih vraž bi si mi želeli v tem popisu natančnejših podatkov o hišnem življenju. Zlasti pa pogršamo popisa narodne arhitektonike in ornamentike.

Ne moremo utajiti, da se nam zdi popis slovenske zemlje, kakor ga izdaja „Slovenska Matica“, zelo siromašen, ako ga primerjamo z deli drugih sosednih narodov. Tu manjka pred vsem zemljevida in črtežev. Naštevaje krajev in vodá nikakor ne more nadomestiti niti najenostavnejšega zemljevida. Gorovje bi

se bilo lahko skiciralo v vertikalnih vzporedbah. Obljudenost krajev, rastlinstvo, poljedelstvo, obrt — vse to se v modernih delih pregledno kaže v primerjajočih zemljevidih, ki se dajo narisati brez barv in posebnih stroškov. Opozarjamo na primer na dve lepi deli, ki izhajata zdaj na Hrvaškem: Hirc-Hranilović: „Zemljopis Hrvatske“ in Laskowski: „Hrvatske povjestne gradjevine“. To sta deli, ki ustrezata modernim zahtevam. Tak zavod, kakor je „Slovenska Matica“, bi pač mogel ustvariti kaj takega, kar delajo pri Hrvatih posamezniki. Oblika knjige je prepohlevna. Slike so sicer dobre, a slabo natisnjene in medle, ker se ni posvetila tej knjigi ona skrbnost, ki jo zasluži tako domoznanstvo delo.

Sicer pa „Matica“ lahko še svoje delo izpopolni. Knjiga g. Orožna ima mnogo vrlin, ki zaslužijo vse priznanje. L.

Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. VIII. zvezek. Uredil Fr. Levec. — Ta knjiga obsega letos samo leposlovnne spise. V njej nastopajo trije pisatelji.

Ivan Cankar. „Tujci“ napravijo splošno ugoden vtis. Zakaj? Morda zato, ker se „Tujci“ nekam pohvalno razlikujejo od drugih Cankarjevih spisov. V „Tujcih“ ni tiste iskane nejasnosti, ki nas moti, kadar beremo Cankarja, tako, da ob koncu nikdar ne vemo, kaj je pisatelj hotel povedati, če je sploh kaj hotel povedati. V „Tujcih“ je vse nekam urejeno, opiljeno, zbrano, razvrščeno, delano po načrtu. In to je, ako imamo pred seboj Cankarja, veliko!

V „Tujcih“ je torej Cankar hotel nekaj povedati in je tudi res povedal. Ideja se to seveda, ne more imenovati. In najbrže je to, kar je povedal, nekaj družega, nego to, kar je hotel povedati — a nič ne dé —: neko misel brez truda razberemo iz spisa. In to je nekaj.

Pa tudi drugih vrlin ne manjka Cankarjevim „Tujcem“. Mislimo, da nam ni treba naštevati njegovih lepih tehničnih in psiholoških darov, s katerimi se odlikuje. —

Toda očitati se mu dá tudi marsikaj. Ideja —?! Morda je hotel Cankar s „Tujci“ nekako satirično protestirati proti gotovim krogom, ki za

neke vrste „prešerno“ umetnost nimajo zmisla in ki umetnike z velikimi talenti puščajo na cedilu, da si morajo iskati kruha v tujini ter tako sami postanejo „tujci“ in se pogubé fizično in moralno. Morda ima g. Cankar v nekoliko prav. Toda v „Tujcih“ nam svojega Pavla Slivarja ni naslikal takega, da bi mogel z mirno vestjo in s prosto zavestjo res protestirati. Pavle Slivar nikakor ni oseba, ki bi mogla pridobiti zase naših simpatij. Kako! Umetnik, ki vedno le sanjari, namesto da bi svoj umetniški poklic smatral kot resen, umetnik, ki naklonjeno mu nagrado zapravlja po dunajskih beznicah, medtem ko mu žena doma strada in živi v pomanjkanju — sploh značaj, kakršen je Pavle Slivar, ne bo nikdar imponiral in zato tudi ne resno protestiral! Če tak umetnik strada in se čuti nesrečnega, pravimo: Zaslužil je! Le škoda, da morajo radi njega trpeti žena in drugi. In če naposled konča s samoumorom v valovih dunajske Donave, pravimo: To je naravna posledica takega življenja. Da bi zato delali odgovorne gotove literarne kroge na Kranjskem — in naj si tudi niso brez vsake hibe —: to nam ne pride na mar. Taka satira — če je Cankar sploh hotel pisati satiro — nima osti. Tak spis, in naj bo v posameznih delih še tako umetniški, nima moči do srca!

Toda, Cankar se je morda povzpел višje in nam hotel pokazati posledice neurejenega, rekel bi, blaznega življenja mladega umetnika v tujini in svariti pred temi posledicami. To bi se dalo misliti, ko bi nam bil g. Cankar pokazal na kakem res idealnem značaju naspotje Slivarjevo in pozitivno stran takega življenja. Pa tega Cankar ni storil. In mi nazadnje le ne vemo, kakšen bi moral biti umetnik in kako bi moral živeti, da bi mu ne bilo treba stradati in si iskati rešitve v Donavi . . . Zakaj Cankar tega ni storil? Ali bi ne bila to naloga umetnika, učenika, proroka . . . ako je svoj umotvor zamislil s tega stališča?! Toda ali je morda Bajt, ki je tudi umetnik in, rekel bi, edini blagi značaj v povesti, tak pozitiven človek? Sam na sebi — dà! Toda, če nam g. Cankar na enem ali dveh mestih pokaže Bajta v lepi, idealni luči, čaka komaj, da nam ga osmeši par vrstic nižje kot — filistra . . . Ta način pisave je postal pri Cankarju že kar manija. Ta manija se kaže v njegovih spisih splošno in nam dela njegove junake — tudi one, ki bi v resnici tega ne zaslužili — apatične in odurne. In ta apatija, seve, ne ostane le na junaku, ampak gre na idejo, ki jo junak zastopa . . . V tej res mojstrski ironiji tiči bolj pogubna moč Cankarjevega peresa, kakor v slikanju značajev kot je Pavle Slivar i. dr. Kako lep

značaj nam je naslikal Cankar v osebi umetnika Bajta! „Hodil je resno in ravnodušno po ravni cesti, skrbel je, da je imel dela in da je lahko redil in oblačil svojo družino, ki jo je ljubil s tisto prijazno, krepko ljubeznijo, ki jo opazi komaj ljubljena oseba. Tudi njegova dela so bila mirna, skoraj vsakdanja; kakor se je čuval predrznih korakov v življenju, tako je bil v umetnosti zmeren in soliden.“ (Str. 41). — Tak je bil Bajt! Takega umetnika spoštujemo in hvalimo! Pri tem pa ni treba, da bi bila njegova dela vsakdanja, tudi ne „skoraj vsakdanja“ —: človek je lahko umetnik, poln načrtov, poln duha in življenja, a ni da bi moral biti sanjar, brezdelec . . . To čuti tudi Cankar sam. „In res je obšlo Slivarja v tem prijaznem ateljeju (pri Bajtu) neko lahko hrepenenje po solnčno-mirnem, zadovoljnem življenju. Tako človek dela brez mučnih skrbi, brez divjih sanj, ki je več bolesti kot veselja v njih, in zraven čuti, da so na svetu ljudje, ki se naslanjajo na njegove močne rame in zaupajo nanj; zato je ves krepak in resen, nesreča in žalost ne moreta do njega; ustvarja z mirno roko in, kadar se ozre, vidi pri pol odprtih vratih velike, radovedne oči, kodraste glave svojih otrok, in vidi ženo, ki se je bila ravnokar ozrla v atelje z mirnozaupnim, ljubečim pogledom; on se nasmehlja in krasen mir je v njegovem srcu.“ (Str. 41. in 42.) Kako krepko, a vendar tako milo in nežno zadoni sempatja Cankarjeva struna; človek bi ne verjel, da jo je ubrala Cankarjeva roka . . . A kmalu na to disharmonija in disonanca! „Kaj moram biti res še v svoji duši hlapec?“ — tako misli Slivar na drugem mestu (str. 70). — „Bajt, gnjusoba, ostani v svojem zadovoljnem gnoju — jaz popotujem po hribih in dolinah z razmršenimi lasmi in strgano obleko . . .“ Srečno pot! Toda škoda, škoda za Cankarja! — Zato pa veje nad vso povestjo neki svinčen, moreč vzduh. Razun Bajta ga skoro ni značaja, na katerem bi se spočil in osvežil duh čitateljev. Slivarjeva žena pač, toda le kot žena. A kot dekle —? Tisti večerni izprehodi . . . in pa da bi jo bil Pavle Slivar potegnil iz močvirne moralne okolice, čisto in nedolžno —? Nemogoče ni, toda — —

Kakor rečeno: Pavle Slivar ne imponira, ne vabi k posnemanju. In če naposled konča s samoumorom, ne pomilujemo toliko Slivarja kakor — Cankarja! Ah, ko bi Cankar sam ne bil razdril idealnih gradov v sebi, kako lepih umotvorov bi nam ustvaril!

Fr. Ks. Meško. Tu imamo zopet pet poetičnih sličic — popolnoma v Meškovem briljantnem slogu. Mehka melanholija in tožeča

bolest je razlita nad njimi. — Večkrat se sliši, da Meškove povesti pusté človeka otožnega in pobitega. Vzrok temu je morda včasih res neki nedostatek pri Mešku. Meško ubere strune, jih pusti, da zvené v mehkih božajočih akordih — toda ne čaka, da bi izzveneli akordi polagoma in naravno, ampak kar nekje na sredi udari s plosko roko po strunah, in namesto mehkega odmeva — rezka tihota . . . To opažaš pri „Besedah otožnosti“, pri „Sliki“ in v „Raznih potih“. Res da govori Salomon „Vanitas vanitatum“ — in našteva na dolgo in široko, kaj in zakaj „vanitas“, a na koncu vendar pove, da nekaj ni vanitas. In tisto zasije pred nami lepo in ožarjeno ter blaži vtiske, ki smo jih dobili od poprej. V tem tiči razloček! In v „Sliki“! Umetnik res da vidi disharmonijo v življenju; on bridko občuti, da življenje, ki je ubežalo, se ne vrne. Toda ali ni vsaj kapljice tolažbe za trpina, sedečega na klopi v aleji? Morebiti bi se mu pokazal cilj preko mej življenja . . . Ali bi „Slika“ ne pridobila s tem? V „Raznih potih“ je težka ločitev, težka zmaga nad samim seboj, toda ali se ne pomeša v to grenkost vsaj kapljica medu — veselje zmage nad samim seboj? Zakaj sama „skeleča trpkost in mračna otožnost“? Menimo, da bi bile Meškove črtice tako še bolj dovršene. „Sen poletne noči“ pa je lep. Pozitivna ideja, ki jo izraža konec, dobrodejno čitatelja dvigne iz splošnega dvoma, dasi mu ne more izbrisati iz srca nezadovoljne otožnosti.

F. J. Doljan: Lajnar je pač slika iz življenja, a kot umetniška slika brez vrednosti in ne zasluži mesta v družbi Meška in Cankarja. Nekaj čuvstva — in še to opisano gostobesedno in razblinjeno —, nekaj gladkega sloga in par srednjedobrih opisov narave: — to bo zelo vse, kar bi se moglo reči sliki v prilog. Izvirne ideje, zanimivega zasnutka — sploh kaj čvrstega, „originalnega“ v sliki ni. Doljan je menda še začetnik. In če to ne —: kaj samoraslega kot umetnik še nima. Morda si sčasoma pridobi . . . In potem (kakor se morebiti prozaično glasi, a res je le) — treba je študirati tudi pravila estetike! Omenjam le prizor na str. 181. Kako lahkomišelnost se opisujejo pri nas prizori, kakršni je ta! Mi smo se nekako navadili, da gremo pri čitanju kar brez premisleka mimo njih. A tako ne sme biti! Resna kritika naj bi poudarjala vedno iznova, da kar je greh v življenju, je greh tudi v umetnosti. In če se opisuje greh, naj se opisuje kot greh. In če se opisujejo prizori, ki so po svoji naravi delikatni, naj se opisujejo oprezno, resnobno, kratko . . . Ali pa je g. Doljan opisal iz razmerja med Metko in Pavletom res samo to in „le toliko, kolikor

je dopustno in kolikor ni v protislovju z dolžnostmi, ki jih ima do svojega prihodnjega moža . . .“? Mislimo, da ne!

P. P.

Slovenske narodne pesmi. Šesti snopič. (II. zvezka pōla 20—37.) Uredil dr. Karol Štrekelj. Izdala in založila „Slov. Matica.“ V Ljubljani, 1901. Natisnila „Zadr. tiskarna.“ — Že zadnji zvezek se je gibal prav ob meji dopustne poezije, a gradivo, ki je zbrano v tem snopiču, je pod vsako kritiko. To niso več pesmi, ampak nekaj drugega. To tudi ni več narodno, ampak je nerodno in grdo. Z npravnega in estetičnega stališča moramo vsebino te knjige najodločneje grajati. Izgovarjati bi se dala edino le s folklorističnega stališča, češ: Vse narodno blago se mora zbirati. A tudi to načelo ima svoje meje. Ni vse pesem, kar je rimano; nekje je meja, ko tudi rima izgubi značaj poezije. Tudi ni vse narodno, kar narod govori, ker inace bi morali med narodno blago nabrati tudi vse kletvine in psovke. Meja se ne sme prekoračiti. Če opazujemo, kako drugi narodi zbirajo svoje narodno blago, vidimo, da se držé meje, katero jim kaže, če ne npravnost, pa vsaj dostojnost. Zakaj se je začelo nagibati pesništvo v romantični dōbi na narodno stran? Ker je videlo v narodni poeziji krepko pesniško silo. S takimi pesmami, kakor jih vidimo v tem zvezku, pa pač ne bomo osvežili niti umetnega pesništva niti izkazali znanosti kake usluge. Kateri omikani Slovenec bi se upal s tem zvezkom v roki stopiti pred Francoza ali Nemca ter reči: Moj narod prepeva take pesmi! Ne, to ne gre! Kjer se začenja podlost, tam preneha poezija. Zbirka narodnih „pesmi“ se mora ravnati po tem načelu.

Dr. E. L.

Poezije. Zložil Simon Gregorčič. III. — V Ljubljani. Založil Josip Gorup. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1902. — S to novo zbirko pesmi našega „goriškega slavca“ se bomo v prih. številki obširneje bavili. Topot samo to-le kot nekaka splošna sodba: Ko smo prebirali ta zvezek, in se ob njem spominjali družega, a zlasti še prvega zvezka Gregorčičevih „Poezij“, obvladalo nas je vsekako čuvstvo, sorodno onemu, ki je pesniku samemu porodilo naslednje verze v tej novi knjigi:

Mladosti mi solnce bistrilo glavo,
srce mi čuteče je gredo,
mi vžigalo v duhu je žarke svetle,
življenje je v srci kipel.

Mnog cvet mi na polji duha in srca
o solnci se tem je porajal,
in včas rad potnik, tu mimo gredoč
o cvetkah se teh je naslajal.